

DEBATT

Museerna inför tusenårsskiftet

Samdok inför år 2000

Utan avsikt blir man ändå ibland en del av en trend, ett fenomen som museernas samtidsforskare nu själva råkat ut för. 1997 blev ett hett år för Samdok, för museernas forskning och för museivetenskapen – med en rad konferenser, seminarier och publikationer. Samdoks bidrag till den här trenden är programmet *Samdok inför år 2000. Förslag till förändring av organisation och verksamhetsinriktning* (antaget i november 1997) samt omvandlingen av den gamla trotjänaren Samdok-bulletinen till den nya tidskriften *Samtid & museer*. Även om vi inte vill tro att det främst är det stundande tusenårsskiftet som frammanat de här omställningarna så fogar de sig ändå till raden av konstruktioner och rekonstruktioner inför år 2000, vilket inte minst det nämnda programmets titel vittnar om. Om det tidigmoderna 1890-talet byggde museer så reflekterar det senmoderna 1990-talet över samma museer – samtidigt som det mer vardagliga kulturarvsbyggandet är mer aktivt än någonsin, det som ibland kallas för ”musealisering”. Makten över det förflutna är en central fråga i vårt samhälle.

Samdok

Samdok – de svenska kulturhistoriska museernas samarbetsorganisation för utforskning av det samtida Sverige och ett internationellt flaggskepp i paritet med Skansen – har fyllt tjugo år. Under dessa tjugo år har såväl samhället som den vetenskapliga diskursen förändrats. Inte minst har själva basen för samdokverksamheten – de olika arbetsgrupper, ”pooler”, där de över åttio medlemsmuseerna möts i olika konstellationer – sedan en tid befunnit sig i otakt med sin samtid. Därför har Samdok nu fattat beslut om en ny organisation och verksamhetsinriktning.

På 1970-talet, när Samdok växte fram, upplevde många det som nytt och inspirerande att fokusera det moderna samhällets arbete och produktion, ett fält som

tidigare inte självklart befunnit sig inom museiforskningens ramar. En bärande tanke i tiden var att människans identitet hade en stark koppling till hennes arbete och Samdoks pooler kom att utformas utifrån den rådande näringslivsstrukturen. Tidens samhällsplaneranda bidrog också med en rationalistisk retorik där man talade om ”kontroll över föremålsbeståndet” och att undvika ”luckor” i samlingarna, om att ”fördela dokumentationsansvaret” i syfte att uppnå ”besparingseffekter” och undvika ”ofruktbart dubbelarbete”. Även det kartläggande, beskrivande och registrerande begreppet ”samtidsdokumentation” föddes ur samma tankesystem, liksom idéer om ett strängt systematiskt förvärv av föremål direkt från tillverkare och importörer.

I praktiken blev det i stället kontextorienterad föremålsinsamling och brukarperspektiv som kom att karaktärisera arbetet samtidigt som verksamheten alltmer tog formen av ett nätverk för teoretiskt, metodiskt och praktiskt utvecklingsarbete. Det är i denna praktik som den nya arbetsmodellen tar sin utgångspunkt. Grundtanken är att till en ny uppsättning *pooler*, definierade utifrån människans verksamhetsfält, starkare knyta *perspektiv*, som t ex genus, etnicitet, generation, kropp och konsumtion, och viktiga *samtidsfrågor* som t.ex. arbetslöshet, rasism, genteknik och nyandlighet. Syftet är att öppna för både forskningsrelaterade och samhällsorienterade problemställningar. (Om dessa och andra aspekter på Samdoks första tjugo år går att läsa i min artikel *Samtidsforskning som ett förhållningssätt*, i den nyutkomna *Museer och kulturarv. En museivetenskaplig antologi*, red. Lennart Palmqvist & Stefan Bohman. Carlssons 1997.)

Museiforskning

Med Samdok blev de kulturhistoriska museernas utforskning av samtiden en aktiv och planerad uppgift, ett sätt att fortsätta museernas kunskapsbygge in i vår tid. Genom hundratals undersökningar har en omfattande

kunskap tillförts museerna, i form av intervjuer, fältanteckningar, fotografier, föremål och uppmätningar.

Samdoks studier av det samtida Sverige är en del av museiforskningen, dvs. forskningen *vid* museerna, och avspeglar därmed också några av verksamhetens generella problem. Jämfört med universitetens är museernas kunskapsbygge mer mångfacetterat och rymmer såväl långvariga forskningsprojekt som mer elementära datainsamling, vilket bland annat uppmärksammats av de senaste musei- och kulturutredningarna. Genom tonvikten på ”dokumentation” både inom Samdok och kulturmiljövården har museerna tappat den självklara kontakten med den teoretiska forskningsfronten. Att en del av problemet också skulle kunna ligga i systemet för forskningsfinansiering diskuteras för tillfället i utredningar och vid konferenser (*Forskningens roll i offensiv kulturarvsvård. Rapport från ett seminarium 14 november 1996*. Riksbankens Jubileumsfond & Gidlunds 1997; även konferensen *Museer och kulturarv* 4–5 november 1997 kommer att publiceras).

Samtidigt som Samdoks arbete är en del av museernas forskningsverksamhet erbjuder just samtidsinriktningen särskilda möjligheter att integrera ett kritiskt, museivetenskapligt perspektiv i verksamheten, inte minst när det gäller museitjänstemännens roll som skapare av kulturarv.

Museivetenskap

Medan museiforskning är forskning *vid* museer, så är museivetenskap forskning *om* museer, eller rättare sagt forskning om hur kulturarv skapas, bevaras, förmedlas och används, både vid museer och andra kulturarvsinstitutioner och i samhället i övrigt. Museivetenskapen synliggör museernas insamling och dokumentation som en verksamhet riktad lika mycket till den egna samtiden som till framtiden. Bland annat utforskas och problematiseras museernas egna praktiker, och med de museiprofessionella för ögonen skulle museivetenskap därmed kunna sägas innebära en akt av *reflexivitet* i den mening som begreppet fått bland antropologer och etnologer, dvs. att ”tänka om hur vi själva tänker” (Billy Ehn & Barbro Klein: *Från erfarenhet till text. Om kulturvevetenskaplig reflexivitet*. Carlsons 1994). Här finns internationellt en växande litteratur om de ideologiska och vetenskapliga utgångspunkterna bakom samlingar, samlande, kategoriseringar, iscensättningar och andra museifrågor.

Just samtidsorienteringen kan synliggöra vilka sociala och kulturella mekanismer som är verksamma i

museiarbetet men som annars gärna döljs i rutiner, praktisk hantering och historiska perspektiv. Samtidsorienteringen ställer på sin spets museitjänstemännens roll som *aktiva skapare* av det som kallas kulturhistoria och kulturarv, i motsats till rollen som *bevarare och omhändertagare* av ett arv från det förflutna. Med en historisk inriktning på insamlingsarbetet kunde man tidigare i någon mån dölja hur museifolket gjorde sitt urval. Tidens gång blev en medaktör i processen – dels på så sätt att det kontinuerliga bortfallet och sönderfallet till slut lämnade en mindre rest för museitjänstemännen att ”rädda”, dels på så sätt att eftervärldens perspektiveringar och synsätt fick vissa företeelser i det förgångna att framstå som särskilt viktiga och värda att bevara.

Även hur museerna är *medskapare* av den verklighet de studerar tydliggörs vid samtida studier med kvalitativ inriktning, t.ex. vid intervjuer, som ju numera betraktas som en produkt av minst två personer. Medskapandet framträder också när dagens museimedarbetare tio, trettio eller sextio år senare upprepar tidigare undersökningar och upptäcker spåren efter sina föregångare. ”Det här är vår bibel” säger dagens sollaröbor till fältforskarna från Nordiska museet och tar ner den nästan 600-sidiga *Gruddbo på Sollerön* ur bokhyllan, festskriften till Sigurd Erixon från 1938 och resultatet av en stor fältexpedition året innan.

Samtidsorienteringen tydliggör också hur museernas *benämning* av föremål inte är någon teknisk fråga. Samtidsinriktningen ställer krav på sakord som inte baseras på föremålets yttre utan tar brukarens meningsinnehåll på allvar och där föremålets användning betraktas som en del av själva tinget, dvs. ett fenomenologiskt sätt att definiera föremål. En av samtidsorienteringens främsta poänger – de flyktiga och situationella innebörderna – för oss på det här viset in i museernas minsta beståndsdelar och ställer frågor som ifrågasätter museernas verklighetsbilder.

Med det nya seklet kommer förmodligen kraven på museerna att reflektera över den egna verksamheten att öka, kraven på att i varje led inta en kritisk hållning till det egna kunskapsbygget och att tydligare definiera museernas uppgift i relation till annan forskning och dokumentation. Förhoppningsvis kommer dessa krav att tillgodoses i en delad praktik och ett gemensamt tankeutbyte mellan museer, universitet och högskolor.

Eva Silvén-Garnert, Stockholm